

„A »MAJD NEM EGYENLŐ« A »NEM EGYENLŐ« EUFEMISZTIKUS MEGFOGALMAZÁSA

BIRTALAN BALÁZS ÍRÓVAL HALMAI GÁBOR BESZÉLGET BESZÉLGET

Hogyan értékeli, hogy 2007 decemberében a magyar Országgyűlés végre elfogadta a homoszexuálisokra is vonatkozó bejegyzett élettársi kapcsolat szabályait, és azok 2009. január 1-jén hatályba is lépnek, sőt az intézmény szerepel az új Polgári törvénykönyv ősszel a parlament elé kerülő tervezetében is? Ideálisnak tartja ezt a megoldást, vagy inkább azok felfogását osztja, akik szerint az azonos nemű párok teljes jogegyenlőségét csak a melegházasság elismerése jelentheti? Egyébként Hans Rotter, a teológiai erkölcsan ismert osztrák professzora, aki következetesen kiáll a homoszexuális párkapcsolatok jogi elismeréséért, az életközösség kifejezést megfelelőbbnek tartja a házasságnál.

Ha egyetlen mondatban kellene válaszolnom a kérdésre, azt mondanám: természetesen örülök az új törvénynek, mint minden olyan intézkedésnek, amelytől élhetőbb lesz a világ. Ha viszont lehetőséget kapok véleményem árnyaltabb megfogalmazására, akkor azt mondom: erősen aggódom amiatt, hogy a szexuális kisebbségek hosszabb távon nehéz helyzetbe kerültek ezzel a törvénnyel. Ez a nehéz helyzet egyébként 2002-ben kezdődött, amikor az Alkotmánybíróság kilenc év után vette a fáradságot, és volt szíves megsemmisíteni a Btk.-nak a természet elleni fajtalanságra vonatkozó passzusát, az ominózus 199. §-t. Addig a pillanatig roppant könnyen el lehetett magyarázni bárkinek, hogy milyen téren is sújtja diszkrimináció a melegeket: „Tetszik látni? Itt van ez a beleegyezési korhatár nevű izé – nos, ez heteróknál tizennégy év, melegéknél tizennégy.” Ilyen egyszerűen ment ez. Az, hogy tizennégy nem egyenlő tizennyolccal, aránylag könnyen belátható volt azzal is, akinek minimális affinitása van az emberi jogokhoz.

Az Alkotmánybíróság döntése után *Kell-e még melegmozgalom?* címmel írtam egy cikket, amelyben a címre – nyilvánvalóan – igenlő választ adtam, de borítékoltam: mostantól lényegesen nehezebb lesz a dolgunk. Szemben a fenti banális egyenlőtlenség-

gel (tizennégy nem egyenlő tizennyolccal), ekkortól kezdve ha rá akarunk mutatni a melegék hátrányos megkülönböztetésére, alá kell szállnunk a család- és öröklési jog bugyraiba, ahová valószínűtlen, hogy a vitapartnereink követni szándékoznának. Ami engem illet, beszélgetéseimben én többnyire a köteles részt hoztam fel mint aránylag plasztikus példát. A házastárs, ugye, törvényes örökös. Vagyis ha nincs gyerek (és nincs végintézkedés), akkor örökléskor „mindent visz”. Ezzel szemben az élettárs nem törvényes örökös: hiába éltek együtt évtizedeken keresztül, a társ halála után a másik fél csak akkor örököl, ha volt végrendelet. És ebben az esetben is előfordulhat, hogy az örökhagyónak vannak gyerekei vagy szülei, akik – köteles rész címén – elhappolhatják a hagyaték ötven százalékát. Ez azt is jelentheti, hogy a túlélő félnek, sok év együttélés után, el kell hagynia a közösen használt lakást, és végső soron az utcára kerülhet. Élettársi viszonyban ez a forgatókönyv – a hatályos jogszabályok mellett – a legfondosabb tervezés mellett is kivédhetetlen. Egy heteró pár szabadon dönthet, hogy felvállalják-e ezt az öröklésjogi rizikót és megelégszenek az élettársi kapcsolattal, vagy pedig biztosra mennek és inkább házasságot kötnek. Egy meleg pár elől ez a döntés el van zárva: ők csak a rövidebbet húzhatják. A jóslatom bevált: 2002-től kezdve úgy tapasztaltam, hogy a beszélgetőpartnereim közül lényegesen kevesebben látják át, hogy a melegeket valóban hátrányos megkülönböztetéssel sújtja a magyar jogrendszer.

2009. január 1-jei kezdettel a regisztrált élettársi kapcsolathoz a jogalkotó csaknem ugyanolyan jogkövetkezményeket fűz, mint a házassághoz. Ezzel a helyzet tovább nehezült, a „csaknem” ugyanis két dologra vonatkozik: az örökbefogadás kérdésére, amely mindig is a legnehezebben kommunikálható területe volt az egész melegkérdésnek, valamint annak tilalmára, hogy a regisztrált élettársak fölvehessék egymás nevét. Ez utóbbiról még a melegék többsége is úgy véli, hogy bagatell ügy, holott a legkevésbé sem az: ez a lehetőség nem kis mérték-

ben enyhítene a gyakorlati élet apró-nagy bosszúságain – gondoljunk csak egy ajánlott küldemény átvételkor a kínos magyarázkodásra, vagy arra, amikor társunk kórházban van, és tudakozódn szeretnénk az orvostól hogyléte felől. E ponton nem szeretném említés nélkül hagyni Frankné dr. Kovács Szilvia MSZP-s országgyűlési képviselőt, akinek a melegek ezt a kedves ajándékot köszönhetik. Az eredeti törvénytervezet ugyanis biztosította a névvitelés jogát; az Országgyűlés a nevezett képviselő módosító indítványának engedve húzta ki, nyilván mint „lényegtelen apróságot”. Személy szerint nagyon dühös voltam akkor és vagyok ma is: ez az epizód pontosan a „dögöljön meg a szomszéd tehene” effektus: megint sikerült rúgni egyet a buzikba. Nem azért, mintha ettől valakinek bármivel is jobb lenne, csak úgy. Hogy fájjon. És nem szeretném, ha feledésbe merülne: ehhez az akcióhoz az SZDSZ-frakciót és nyolc másik képviselőt (hat szocialistát és két fideszest) leszámítva az egész Országgyűlés asszisztált szavazatával, beleértve a miniszterelnököt.

A „csaknem ugyanolyannal” kapcsolatos egyik probléma tehát az, hogy minél kisebb a távolság a pillanatnyi helyzet és a teljes egyenlőség között, annál nehezebben magyarázható el, hogy az a távolság *létezik*. A másik probléma pedig egy demokratikus közhely: nincs olyan, hogy „majdnem egyenlő”. A „majdnem egyenlő” a „nem egyenlő” eufemisztikus megfogalmazása. Vagyis, a kiinduló kérdésre visszatérve: nem gondolnám, hogy okunk lenne ünneplésre; tartok tőle, hogy a regisztrált élettársi kapcsolatról szóló törvénnyel a jogalkotó jó időre bebetonozta a melegek jogegyenlőtlenségét.

Az már más kérdés, hogy amennyiben a regisztrált élettársi kapcsolat *pontosan ugyanolyan* jogokkal és kötelezettségekkel járna, mint a házasság, akkor vajon indokolt lenne-e, hogy két *de facto* azonos jogintézmény két néven fusson. Erről az – egyelőre nem időszerű – problémáról az a szakállas amerikai vicc jut eszembe, amely szerint a tanítónő a politikai korrektségre felkészítő tanfolyamot követő reggelen így szól a tanulóknak: „Gyerekek, mostantól nem mondunk olyat, hogy valaki fehér, valaki pedig fekete. Egyezzünk meg abban, hogy máától mindenki egységesen kék lesz, rendben? Akkor most szálljatok be szépen az iskolabuszba: világoskékek előre, sötétkékek hátra...”

Közben persze tudjuk, hogy az egyik parlamenti párt, a KDNP az Alkotmánybíróság előtt megtámadta a regisztrált partnerkapcsolatot is. Amin persze nincs mit csodálkozni, ha azt tekintjük, amit a Fundamentum 2002. évi 3–4. számában megjelent írásában ön is hangsúlyozott, hogy

a hivatalos katolikus teológia nem ismeri az élettársi viszonyt. Az már inkább meglepő, hogy az indítvány érvelése szerint az újonnan szabályozott együttélési forma sérti az alkotmánynak a házasság és a család védelméről szóló 15. §-át. Mivel a családfogalom meglehetősen tisztázatlan a teológiában, annyit tudhatunk, hogy a gyermek nem döntő eleme annak, hiszen akkor a gyermektelen heteroszexuális kapcsolatok megítélése is problematikus lenne, de az bizonyos, hogy a melegek együttélése nem minősül családnak, és így nyilván a házasság fogalma sem alkalmazható rá.

Pontosítanék: a család fogalma nem „tisztázatlan” a teológiában, hanem egyszerűen nem teológiai fogalom. Ami teológiai fogalom, az – ha a katolikus dogmatikához nyúlunk – a házasság szentsége, vagy – ha a biblikus teológia terminológiáját vesszük alapul – a szövetség. A házasság mint szentség – miként a többi szentség is – az ember Istenhez való kapcsolódásának látható és hatékony jele. A szövetség metaforája ehhez hasonló: Isten és ember kapcsolatának emberi viszonylatban történő megjelenítése. Ha valaki hisz abban, hogy Isten személyes szeretettel szólítja meg az embert, akkor ennek alapján valószínűleg van mondanivalója arról, hogy szerinte milyen is az ideális család – mint ahogy arról is, hogy szerinte milyen az ideális párt, kft. vagy nyugdíjasotthon. De ez nem jelenti azt, hogy akár a család, akár a nyugdíjasotthon teológiai fogalom volna.

Az élettársi kapcsolattal hasonló a helyzet: ilyen fogalom a teológiában nem létezik. Magam katolikus teológiát tanultam, úgyhogy hadd fejezzem ki magam ezen a nyelven: a katolikus egyház katekizmus szerint a szexualitás megélésének erkölcsileg egyetlen legitim közege a férfi és nő felbonthatatlan házassági kapcsolata. A házasságon kívül (előtt, mellett vagy helyett; egyedül, mással vagy másokkal) megélt szexualitás eszerint differenciálatlanul súlyos bűn. Súlyos bűn az is, ha egy kiskamasz önkielégítést végez, az is, ha egy felnőtt kisgyereket csábít el, és az is, ha egy felnőtt férfi és egy felnőtt nő kölcsönös egyetértésben és szeretetben (ámde szentségi házasságkötés nélkül) él együtt és nevelik hosszú évek óta közös gyerekeiket. Illetve pontosítsunk: egy kisgyerek megerőszkolása csupán *egyszeri bűn*, ellenben a házasságon kívüli együttélés (legyen a partner azonos vagy különböző nemű) *tartós bűnállapot*. Az előbbi alól van feloldozás, az utóbbi alól – a „visszaesés” lehetősége miatt – nincs.

A lényeg mindenesetre az, hogy – a hatályos katolikus tanítás szerint – egy szexuális aktusra vagy házasságban kerül sor, vagy pedig bűn. Az „élettársi kapcsolat” a katolikus morálteológiában olyan,

mint a matematikában a nullával való osztás. Értelmezhetetlen. Nullával nemcsak „valahogy” nem lehet osztani, hanem sehogyan sem lehet. Ha valaki a katolikus erkölcsan alapján állva kíván érvelni (ami szíve joga ugyan, bár nem gondolnám, hogy egy jogi vitában volna relevanciája érvelése alapjának), akkor nem beszélhet „ilyen” vagy „olyan” élettársi kapcsolatról. Akkor azt kell mondania, hogy az élettársi kapcsolat bűn, bármilyen kiszerezésben is legyen, tokkal-vonóval. Vannak, akik így tesznek, és vállalják, ha emiatt a környezetük anakronisztikus csodabogárnak tekinti őket. Ez mindenestre tiszteletreméltóbb a szememben, mint az, ha valaki a meleg élettársi kapcsolata ellen úgy agitál, hogy közben szakrális kifejezésekkel büvészkedik a (teológiában teljesen járatlan) hívek ámuló szeme előtt.

Úgy tűnik egyébként, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata is csak addig nyújt hatékonynak tűnő jogvédelmet a homoszexuális panaszosoknak, amíg egyéni jogokról van szó, de amint a családként történő elismerés kérdése merül fel, a strasbourgi bírák már arra hivatkoznak, hogy ebben a kérdésben még nincs európai konszenzus. Mennyire ért egyet azzal, hogy az olyan nemzetközi emberi jogi intézményeknek, mint a strasbourgi bíróság, még az európai országok társadalmainak többségi felfogásával szemben is ki kellene kényszerítenie a melegjogok védelmét? Vagyis ezekben a kérdésekben a társadalmi, (valás)erkölcsi értékítéletnek kell meghatároznia a jogi szabályozás tartalmát, vagy ellenkezőleg: az egyenlőséggel, a magánélet szabadságával kapcsolatos, nemzetközi dokumentumokban és az alkotmányokban is elismert elvek elsőbbséget élveznek a társadalom többségi felfogásával szemben is?

Ezzel kapcsolatban csak ismételni tudom magam: a „majdnem egyenlő” valójában a „nem egyenlő” eufemisztikus megfogalmazása. Ezt a tételt, legalábbis emberi jogi vonatkozásban, egy magasan kvalifikált jogfilozófus valószínűleg előbb látja be, mint egy kétkezi munkás vagy egy középiskolai tanár. Ha tehát a magasan kvalifikált jogfilozófusok – nemzetközi jogi intézményekbe tömörülve – a maguk felismerési nyomán úgy döntöttek, hogy elkötelezik magukat az egyetemes emberi jogok mellett, akkor úgy vélem, ezt a felismerésüket képviselniük kell, *ad absurdum* akkor is, ha a kétkezi munkások és középiskolai tanárok többsége a tolerancia terén aktuálisan a boszorkányégetések színvonalán áll.

Szintén nem részesíti az Emberi jogok európai egyezménye védelmében a strasbourgi bíróság a

melegek közös örökbefogadását. Bár ezzel kapcsolatban még a liberális Rotter is elismeri, hogy azonos egyéb körülmények esetén, tehát két heteroszexuális szülőnél az egyik nemhez tartozó szülő bűnyára bizonyos hátrányt jelenthet a gyermek számára.

Hadd idézzem ezzel kapcsolatban az Öt Kenyér Közösség *Megfontolások az azonos neműek párkapcsolatáról* című, 2005-ben kelt állásfoglalását, mert ennél pontosabban ma sem tudnék fogalmazni: „Ha egy csecsemőt nejlonzacskóban kiraknak a kukába: az rossz. Ha az egymással egyetértésben és szeretetben élő édesanyja és édesapja neveli, megadva neki minden odafigyelést, törődést, anyagi, intellektuális és érzelmi támogatást: az jó. A két szélsőség között számos átmenet létezik. Ilyen az, amikor a gyermek egy lepusztult árvaházban nő fel, szadista, de legalábbis fásult, közömbös nevelők között. Ilyen, amikor a saját szülei „nevelik” ugyan a gyermeket, de a nevelés alig merül ki többen, mint két alkoholtámogatás közötti alapos verésben. Ilyen átmenet az is, ha örökbefogadó szülő mellett él a gyermek: egyedülállóan vagy párnál, azonos neműnél vagy különeműnél. A nevelőszülők is vagy szeretik őt, vagy nem; vagy csak pénzért veszik magukhoz (tizenharmadiknak a már meglévő tizenkettő mellé), vagy igyekeznek megadni neki mindent, amire csak szüksége lehet abban, hogy idővel testben és lélekben egészséges, jól szocializált felnőtt váljék belőle. [...]

A meleg élettársi kapcsolat kérdésében csupán annyit szeretnének, hogy amikor ezen a nagyon széles, nagyon színes skálán pozicionálják őket, akkor a meghozott ítélet közelítsen a realitásokhoz. Ne kelljen még ilyenkor is a pedofília hazug vádjával viaskodniuk. A szexuális életüket pontosan annyira vegyék figyelembe, mint bárki másét: ne kevésbé, de ne is jobban. És a mérlegelés elsődleges szempontja ne a szexuális orientáció legyen, hanem az az érzelmi, anyagi és intellektuális háttér, amelyet nyújtani tudnak, nyújtani akarnak egy rászoruló gyermeknek, akire a szülei nem tartottak igényt.

Természetesen föl lehet tenni azt a kérdést, hogy ha egy azonos nemű és egy különemű pár egyszerre vállalkozik az örökbefogadásra, akkor, ha máskülönben minden vonatkozásban azonos érzelmi és egzisztenciális biztonságot tudnának nyújtani, vajon melyiküknél található jobb helyet a gyermek. Föl lehet tenni – de nem most. E kérdés akkor lesz csak időszerű, ha túljelentkezés lesz örökbe fogadni szándékozó párokból minden egyes intézeti gyermekre, ha majd az árvaházak üresen fognak kongani. Egyelőre az intézeti gyermekek sorsa nem azon fordul,

hogy homo- vagy heteroszexuális nevelőszülőkhöz kerülnek – hanem hogy kerülnek-e egyáltalán nevelőszülőkhöz, vagy maradnak az intézet falai között.”

Kutatások szerint a meleg társadalmi elutasítottsága alapján Magyarország az európai országok között az utolsók közé tehető. Véleménye szerint változhat-e a helyzet felülről kezdeményezett reformokkal, például a bejegyzett élettársi kapcsolatot bevezetésével? Ha ezt járható útnak tartja, ön szerint célravezető kis lépésekben – a magyar jogalkotóhoz hasonlóan a nagyobb ellenérzést kiváltó kérdéseket (örökbefogadás, házasság) megkerülve – haladni, vagy esetleg szerencsésebb nagyobb léptékű reformokkal azonnal teljes jogegyenlőséget biztosítani az azonos nemű párok számára?

Ez összetett kérdés. Ami a saját életemet illeti, számtalanszor szenvedtem el kisebb-nagyobb elutasítást a szexuális orientációm miatt, ugyanakkor nehezen tudok felmutatni olyan epizódokat, amelyekre úgy emlékeznék, hogy „ekkor és ekkor diszkriminatív törvény áldozata voltam”. A hétköznapiakban a meleg nem jogszabályokkal találkozunk, hanem szülőkkel, tanárokkal, kollégákkal, pincérekkel, éjszakás nővérekkel és buszvezetőkkel. Ha elfogadást vagy kirekesztést kapnak, azt tőlük kapják, nem a paragrafusoktól. Úgy gondolom, hogy a melegmozgalomnak nincs „egyetlen helyes útja”. Egyrészt igyekezni kell – lobbizva, petíciókat írva stb. – a jogalkotás közelébe férkőzni, mert ha sikerül „odafönt”, papíron biztosítani a jogegyenlőséget, akkor az előbb-utóbb leszívárog a szülőkhöz, tanárokhoz, kollégákhoz, pincérekhez, éjszakás nővérekhez és buszvezetőkhez, és hosszú távon elfogadható alakítja az attitűdjüket. Másrészt viszont meg kell találni az informális megszólítás lehetőségeit, hiszen ami az egyes ember személyes élettörténetét illeti, elfogadó attitűd elvileg bármilyen jogi közegben kialakulhat. És túl a közvetlen előnyökön, egy képvisleti demokráciában ez az attitűd hatással van arra is, hogy a következő ciklusban (vagy a következő generációban) kik kerülnek jogalkotói pozícióba. Azt hiszem – vagy legalábbis szeretném azt hinni –, hogy az én környezetemben vannak olyan emberek, akik ha másért talán nem is, de kifejezetten miattam, azért, mert engem személy szerint ismernek és szeretnek, választáskor igenis figyelembe veszik, hogy akire szavaznak, az ne olyasvalaki legyen, akitől melegellenes intézkedésekre lehet számítani.

Ugyancsak Rotter veti fel, hogy a homoszexuálisok nemzetiszocializmus alatti üldözésével kapcsolatos

egyházi ballgatásnak tartózkodóbbá kellene tennie az egyházat a melegjogok elismerése elleni fellépés során. Lát-e bármilyen elmozdulást a Vatikán és a magyar katolikus egyház homoszexualitást elítélő álláspontjában az utóbbi időben? Ami XVI. Benedek pápát illeti, nem sok reménnyel kecsegtet, hogy nemrégiben – magyar főpapokat fogadva – éppen a homoszexuális együttélés magyarországi polgári jogi elismerése kapcsán jelentette ki, hogy az nemcsak az egyház tanításaival ellentétes, hanem a magyar alkotmánnyal is.

Elmozdulást látok ugyan, de elég riasztót. Amíg az egyházi megnyilatkozások pár éve még csak szórványosan és visszafogottan ignorálták a katolikus egyház katekizmusa vonatkozó passzusát (mely szerint a melegeket „tisztelettel, együttérzéssel és gyengédséggel kell fogadni; kerülni kell velük kapcsolatban az igazságtalan megkülönböztetés minden jelét”), addig az utóbbi időben mintha megszapordtak és eldurvultak volna egyházi berkekben a homoszexuálisok ellen uszító hangok. Nem akarok a *post hoc, ergo propter hoc* logikai hibájába esni, de ha az események sorrendjét tekintjük, nagyon úgy néz ki, mintha a katolikus egyház stratégiája az volna, hogy azt a jelenséget, amely a médiában „papi pedofil botrány” néven híresült el, egy az egyben megpróbálja ráverni a melegre: vigyék el ők a balhét. Nem szeretek ugyan jelzőket osztogatni másokra (egyrészt nem tartom magam hozzá elég bölcsnek, másrészt a minősítést hosszú távon nem gondolom hatékony eljárásnak), de erre a tendenciára nem tudok úgy gondolni, hogy közben ne dübörögjön fejemben a becstelenség kifejezés.

Azt a szót azonban, amelyet azzal kapcsolatban gondolok, hogy egy állam teljhatalmú vezetője nyilvánosan állást foglal egy másik (demokratikus) állam alkotmányjogi kérdésében, inkább nem árurom el.

Honlapjáról megtudható, hogy egyik alapítója volt 1996-ban az Öt Kenyér Keresztény Közösség a Homoszexuálisokért nevű csoportnak, ugyanakkor a szerveződésről múlt időben szól a szöveg. Milyen esélyeit, lehetőségeit látja hasonló szerveződéseknek és a homoszexuális civilszférának általában?

Keresztény-meleg önszerveződések azóta is léteznek Magyarországon, hogy az Öt Kenyér Közösség megszűnt. Ezt a mondatot ma örömmel tudom kimondani, de ehhez kellett az a két év, ami azóta eltelt. Nem nagy dicsőség erről beszélni, de szégyellni sincs rajta mit: személyes konfliktusok vezettek a szakításhoz. 2006-ban nemcsak én, de az Öt Ke-

nyér másik alapítója, meg még egy páran úgy találtuk, hogy az együttműködés további feltételei nem biztosítottak, és kiszálltunk a csoportból. A méltányosság mindkét részről úgy kívánta, hogy az akkor tízéves – és az eltelt tíz év során bizonyos renoméra szert tett – Öt Kenyér nevet se a „távozók”, se a „maradók” ne vigyék tovább. Most az egykori közösség honlapjának webcímén az *Öt Kenyér keresztény-meleg portál* található, amely számos tanulmánnyal, cikkel és egyéb információval szolgál segítségül annak, aki a homoszexualitás és a keresztény hit határterületein botorkálva keresi útját. Az oldalba annak idején nagyon sok munkát fektettem (persze nem csak én, és nem is én a legtöbbet), a tárhely fenntartását pedig ma is én fizetem. Ezzel párhuzamosan viszont él és virul a „maradók” által működtetett Mozaik Közösség. Talán máshogy csinálják, mint ahogy annak idején mi kitaláltuk, talán máshová helyezett hangsúlyokkal – de vannak, csinálják, és ez a fontos. Az idei melegfesztiválon három programmal is jelen voltak, többen részt vettek a felvonuláson is. A magam részéről drukkolok nekik, és azt kívánom, hogy még sokáig bírják hittel, reménnyel és szeretettel. Lehet, hogy ez a legutóbbi mondat fellengzősen hangzik – nem annak szántam.

Tény, hogy Magyarországon annak a gondolatnak a megjelenése a közbeszédben, hogy kereszténység és homoszexualitás egyáltalán említhető egy napon, egyvalakinek a nevéhez köthető, és ez a valaki történetesen ön.

Még az ősidőkben, 1993-ban publikáltam az első cikkeket ezzel kapcsolatban, és akkor – mint egy a cikkek utóéleteként – született az első keresztény-meleg közösség is. Hogy ennek külföldön már több évtizedes múltja van, arról fogalmam sem volt. Talán érthető emberileg, ha ezt a kérdést akkor is a sajátomnak érzem, ha tevőlegesen az elmúlt pár évben nem sokat működtem ezen a téren. Viszont meggyőződésem, hogy egy-egy új ötlet, kezdeményezés fokmérője többek között az, hogy akkor is képes-e továbbélni, ha az eredeti ötletgazda kikerül a képből. Amikor úgy másfél év működés után az első közösség, tíz év után pedig az Öt Kenyér befulladt, azt személyes kudarcnak éltem meg. Ma ugyanerre sikerként gondolok: úgy látom, hogy valami olyasmit indítottam el, amelyet a jelek szerint lehet és érdemes továbbvinni nélkülem is – alkalmassint jobban is, mint ahogy én csináltam.

Egyébként hasonló folyamatokat (illetve az ellenkezőjüket) meg lehet figyelni más meleg civilszervezésekéknél is. Voltak látszólag nagyon jó, ötletes

és népszerű kezdeményezések, amelyek nem tudtak túlnőni kitalálóik egyéniségén, s nem éltek túl az ő lelkesedésüket. És voltak olyanok, amelyekről bárki azt mondta volna keletkezésükkor, hogy nyilvánvalóan egyetlen ember karizmájának megnyilvánulásai – mégis prosperálnak, holott az alapító már rég visszavonult. Ilyen egyébként maga a hazai melegmozgalom mint olyan: annak idején, még a rendszerváltás előtt egyvalaki volt, aki a nyakába vette az egészet, és felvállalta a nyilvánosságot kamerástól, mindenestől. Akkoriban és a következő pár évben elképzelhetetlen volt úgy megszólalni a homoszexualitás témájában, hogy az ember kikerülje dr. Romsauer Lajos nevét. Ma nagyon kevesen tudják róla, ki is ő. Az idő őt igazolta: éppen ezzel a felejtéssel.

Hogyan élte meg az ideji Meleg Méltóság Napja kapcsán tapasztalt gyűlöletet és az állami szervek, a politikai szereplők és az értelmiség reakcióját?

Borzasztóan. Folyamatosan a hatása alatt vagyok azóta is. Noha elvileg tudtam, mire számíthatunk, mégis teljesen felkészületlenül ért, amikor a menetet leterelték az Andrássy útról egy mellékutcába, ahol minket védő kordonok már nem voltak, minket elpusztítani akaró honfitársaink viszont igen. Én tizenöt éve kezdtem pályafutásomat a melegmozgalomban. Akkor és azóta sokan föltették nekem a kérdést, mi segített abban, hogy nyilvánosan felvállaljam a melegségemet. Erre a standard válaszom sokáig az volt: Ha Isten előtt vállalom, akkor ki előtt ne vállalnám? Csakhogy időközben némileg megváltoztak a körülmények. Erről a válaszról továbbra is úgy gondolom, hogy érvényes, csak éppen amire kalibrálva lett, az legfeljebb a verbális erőszak. A beszólások, az undorodó megjegyzések, a szofisztikált, barokkos anyázások. Ezek kivédésére vagy elviselésére föl voltam készülve. Arra azonban, hogy nekem vagy bárki másnak a melegsége miatt veszélybe kerül az élete – erre semmilyen eszköz nem volt és nincs a kelléktáramban. Én nem ilyennek képzeltem a „rendet” – és amikor azt látom, hogy a körülöttem lévő rend mégis ez, akkor megijedek, kétségbe esem, és tehetetlennek érzem magam.

Ebben a „rendben” ha egy Molotov-koktélos terrorcselekmény célpontjai melegek, akkor „rongálás” jogcímén indul tessék-lássék vizsgálat. Ebben a „rendben” a céltudatosan gyilkolni készülő banditákat politikusok és publicisták szélteben-hosszában „ellentüntetőknek” becézik. Ebben a „rendben” a jobboldali pártok szószólói (egyházi vokálkíséret mellett) majdhogynem explicite állnak az agresszorok mellé és ítélik el az áldozatokat. (Ez persze részükről konzekvens magatartás, hiszen megszólalá-

saikkal és meg nem szólalásaikkal a 2002-es hídfoglalás óta folyamatosan legitimálták a szélsőjobboldali megnyilvánulásokat.) Ebben a „rendben” a köztársaságnak pontosan olyan elnöke van, amelyet megérdemel: akinek a szemében a bánáti bazsarózsa sértetlensége szemlátomást értékesebb, mint a szexuális kisebbségekhez tartozó állampolgároké, és akivel tökéletesen egyetértek abban, hogy az országban „morális válság” van. Csak éppen ő meg én nem ugyanott keressük e válság gócpontját.

Kíváncsi lennék, hogyan értékeli ebből a szempontból Vida Gábor akadémikus nyilatkozatát, amelyet azzal kapcsolatban adott a Magyar Rádióknak, hogy a Védjegyetnek a meglehetősen mellett állásfoglalása miatt – másokkal együtt – kilépett a szervezet tanácsadó testületéből. Vida, amikor undorát fejezi ki és az ágybarvizeléshez, valamint a pedofíliahoz hasonlítja a homoszexualitást, amelyet büntetni kellene, sőt amellyel szemben az erőszakos fellépés sem elítélendő, saját véleményének ad hangot. Csakhogy amikor a Magyar Tudományos Akadémia nemzetközileg elismert tagjaként, genetikusként ehhez hozzáteszi, hogy egyszerűen beszélni a betegségéről, illetve társadalomra veszélyes evolúciós zsákutcsról van szó – amit melleleg utójára a náciizmus állított –, akkor a tudomány tekintélyét kölcsönzi egy tudományosan ma már valószínűleg képviselhetetlen állásponthoz.

Erről a kérdéssel Nádasy Ádám munkássága jut eszembe. Őt rendszeresen éri az a vád, hogy „liberális nyelvészetet” művel, amikor lépten-nyomon azt hirdeti: nincs olyan, hogy *nyelvromlás*; a nyelv nem „jó” vagy „rossz”, hanem olyan, amilyen; nem „fejlődik” vagy „hanyatlak”, hanem *változik*. Az úgynevezett nyelvvédők vagy nyelvművelők ettől rendre idegesek lesznek, és amellet kardoskodnak, hogy a magyar nyelv igenis szegényebb lesz, ha például eltűnik belőle az ikes ragozás. Nádasy erre azt mondja: kinek-kinek szíve joga, hogy meglegyenek az egyéni preferenciái, és ha valaki attól alszik jobban, hogy nem azt mondja, hogy „csinálnánk”, hanem hogy „csinálnók” – ám tegye. Ha egy publikációban azt fejtegeti, hogy a „csinálnók” szebb, nemesebb, erkölcsösebb – ám tegye. Ám ha az érvelése (direkt vagy indirekt módon) azt a látszatot kelti, hogy a *nyelvészet* nevű tudományt képviseli, akkor neki mint tudósak kötelessége, hogy a szakma nevében fennhangon tiltakozzon: Állj, nem ér a nevem, áltudományos csalás történt: a nyelvészet nem ismer olyan fogalmakat, hogy szépség, nemesség, erkölcs!

Vida Gábor nyilatkozatához túl sok mindent nem fűznék hozzá, mert léteznek olyan alpári megnyil-

vánulások, amelyek önmagukat minősítik. Normális demokráciában mindenkinek alanyi joga, hogy hülye legyen, a közösség dolga pedig az, hogy az illetőt úgy fogadja el, ahogy van. Nemcsak melegként vagy cigányként, de hülyeként is. A társadalmi problémát én nem abban látom, hogy egyesek ostobaságokat beszélnek, hanem abban, hogy ezt kinek vagy mi- nek a nevében teszik. Ha a közösségben kitermelődik valamilyen szervezet (legyen az mondjuk az Öt Kenyér Közösség vagy a Magyar Tudományos Akadémia), akkor annak a szervezetnek kötelessége, hogy bizonyos mértékben helytálljon a tagjai magatartásáért. Nálunk is megesett, hogy valaki úgy szólalt meg nyilvánosan, hogy a közösség által vállalhatatlan mondanivalójáról a kívülállók azt hihették: az Öt Kenyér képviseletében mondja, amit mond. Mivel aránylag kis horderejű dolgról volt szó, házon belül elintéztük a dolgot. Ha azonban komolyabb atrocitás történt volna, pillanatnyi habozás nélkül tájékoztattuk volna az esetlegesen érintett nyilvánosságot; esetünkben ez a melegmédiában való nyilvános elhatárolódást jelentette volna.

Az előző mondatomból kiemelném a *tájékoztató* szót. Közhely (főleg a jobboldalon), hogy manapság divat az elhatárolódás. Én nem így gondolom. Az a személy vagy szervezet, aki/amely vállalja a társadalmi nyilvánosságot, aki/amely adott esetben sokak számára szolgál követendő példaként, nemcsak a sztárságból adódó jogokat szerezte meg, hanem kötelezettségeket is vállalt. Szerintem ilyen kötelezettség az, hogy egyértelmű eligazítással kell szolgálgon azoknak a kívülállókknak, akik egyes megnyilvánulásokkal kapcsolatban elbizonytalanodhatnak, hogy vajon az adott megnyilvánulás milyen erkölcsi, szakmai vagy társadalmi támogatottságot élvez. Ennek a nyilvános információátadásnak a szokásos eszköze az ominózus *elhatárolódás* – és ezt a Magyar Tudományos Akadémia nem tette meg. Hallgatásával azt az illúziót keltette, hogy Vida Gábor MTA-tag véleménye tudományosan vállalható. Vida szavait csupán felejthető ízléstelenségnek találom, s mint mondtam, nem a meleget minősíti, hanem elsősorban saját magát. Azt viszont, hogy a Magyar Tudományos Akadémia (amely többek között az én adómból is gazdálkodik) ehhez hallgatólagosan asszisztál, felháborítónak tartom.

Felháborítónak, de hadd tegyem hozzá, kevésbé meglepőnek akkor, amikor az MTA elnöke az a bizonyos Pálkás József, aki 2000-ben a Fidesz oktatási minisztériumi államtitkáráként laza arroganciával „szemétkosárba valónak” minősítette egy parlamenti interpellációra adott válaszában a Labrisz Lesbikus Egyesület oktatási programját. A középiskolás tanárok és diákok számára kidolgo-

zott program azzal a céllal készült – idézem Sándor Bea írását, amely az *Összefoglaló a leszbikusok, melegek és biszexuálisok diszkriminációjáról Magyarországon* című kötetben jelent meg 2001-ben –, „hogyan az iskolák biztonságossá és előítélet-mentessé válnak, hogy a tanulók megtanuljanak tiszteletben tartani olyan csoportokat, amelyekről elsősorban hamis sztereotípiák élnek a fejükben, és hogy a tanárok tudatában legyenek, hogy diákjaik között lehetnek melegek és leszbikusok, akiknek szükségük lehet a segítségükre, mert gyakran tanáraikhoz fordulnak először, ha szüleikkel nem tudnak beszélni”. Kicsit is tájékozott, gondolkodó ember számára evidencia, hogy a szó szoros értelmében emberélet múlhat azon, hogy a felnövő fiatal időben árnyalt képet kap-e arról, mi is az a homoszexualitás. Pálinkás úr már nyolc éve letette a garast emberi élet *versus* ideológia kérdésben – miért változott volna azóta a hozzáállása?

Mindezt azért tartottam fontosnak felidézni, hogy ismételten rámutassak: a kockakő-hajigálás nem azzal kezdődik, hogy valaki lehajol a kőért, hanem azzal, hogy erre éveken, adott esetben évtizedeken keresztül bátorítják „felelős értelmiségiek”.

Véleménye szerint valóban öncélú és provokációnak tekinthető az ilyen jellegű felvonulás és ezért inkább hátráltatja, mint elősegíti a másság társadalmi elismerését, ahogyan azt több közíró is állította a közelmúltban? (Tóta W. Árpád szerint – amint ön is utal rá a blogjában – „az egész meleg közösség évek óta néhány exhibicionista foglya”...)

Amit Tóta W. Árpád írt, az valóság. Tóta W. éppen csak azt mulasztotta el, hogy az igazat is megírja, *ne csak a valódit*. A nyilvánosság elé nem lépő többség mindig és minden téren a nyilvánosság elé lépő kisebbség „foglya”. A (bármelyik oldali) szavazó tömegek nem olyan hülyék és korruptak, mint a (bármelyik oldali) publicisták és politikusok – a túloldali többség mégis e kisebbséget szemlélve alkot róla véleményt. Sőt, ehhez emberek közé sem kell menni: ha a piacon paradicsomot akarunk venni, akkor az alapján döntjük el, végül melyik standnál vásárolunk, hogy melyiknél szebbek a *felső sorban lévő* paradicsomok. Ha nagyot akarunk mondani, akkor mondhatjuk azt drámai hangon, hogy a ládában alul lévő paradicsomok a *felső sor* foglyai. Rendben, és akkor mi van? Az emberi megismerés így működik: az egésztest mindig a részből igyekszik megismerni. Ebből erkölcsi kérdést csinálni számomra meglehetősen visszásnak tűnik.

A felvonulás – műfajából adódóan – óhatatlanul odavonzza azokat, akiknek a személyiségében eleve

jelen van valamilyen mértékű exhibicionizmus – a szó legtágabb, Ady Endre-i értelmében („Szeretném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak”). Ebbe a körbe nemcsak a minden rendű és rangú művészek (zenészek, színészek, írók és költők) tartoznak bele, hanem a testi adottságaikból élő modellek és a transzvesztita bárénekesek is – akkor is, ha a viselkedésük nem találkozik a felvonuló (vagy fel nem vonuló) meleg többségének ízlésével. Ennek lehet örülni vagy nem örülni és emiatt – vagy más miatt – a felvonuláson részt venni vagy nem részt venni. Egyet nem lehet: bármifajta elitista alapon jogosítványokat osztogatni, hogy „te megfelelően öltözködsz és viselkedsz, úgyhogy jöhetsz felvonulni; te kihívóan öltözködsz, menj haza szépen”. Egyrészt – szerencsére – senki ember vagy szervezet nincs olyan pozícióban, hogy magára vegye (a többiek pedig elfogadják tőle) ezt az osztályfőnöki szerepet. Másrészt ha ez meg is történne, e kirekesztőszóval a melegmozgalom önmagát, a gyökereit tagadná meg, és ugyanaz lenne a sorsa, mint Orwell *Állatfarmjában* az emberek elnyomása ellen fellázadó disznóknak, akik a végén olyannyira asszimilálódtak az emberekhez, hogy amikor „az állatok a disznókról az Emberekre, az Emberekről a disznókra, aztán a disznókról megint az Emberekre néztek, [...] már nem tudták megmondani, melyik az Ember, és melyik a disznó”.

Nem értek egyet azokkal, akik akár a felvonulót, akár ellenkezőleg, a fel nem vonulót a meleg jogegyenlőség kerékkötőjének állítják be. Ezzel kapcsolatban is úgy gondolom, hogy nincs „egyetlen helyes út”. A melegmozgalom jelképe, a szivárványszínű zászló nem feltétlenül csak arra a sokszínűségre utal, hogy léteznek szexuális kisebbségek, hanem arra is, hogy a szexuális kisebbségeken belül vannak harcosabbak és vannak szelídebbek, vannak a többségtől látványosan elütően kinézők vagy viselkedők és vannak rejtettebbek, vannak hívők és vannak ateisták, vannak odamondogató showmanek és vannak higgadtan érvelő értelmiségiek. Ebben a kavalkádban, úgy gondolom, a felvonulásnak is megvan a maga helye és szerepe. A melegekkel szemben ellenérzéseket tápláló emberek is sokfélék. Lehet olyan, akit egy lábjegyzetekkel gazdagon ellátott tanulmány fog megszólítani, és lehet olyan, akit egy tuctucos zeneszám a kamionról.

Ezen a ponton fontosnak tartom megjegyezni, hogy a melegekkel szembeni ellenérzéseket a magam részéről tiszteletre méltónak, komolyan veendőnek tartom – *mint minden emberi érzést*. Mégpedig azért, mert minden érzés valamilyen emberi szükségletből árukkodik. És ezen a ponton nincs olyan, hogy jogos vagy jogtalan szükséglet. „Kifordítva minden ember

rózsaszín” – tartja egy graffiti, és ennek mintájára mondható: legbelül minden emberben *ugyanazok* az elemi szükségletek dolgoznak. Ezeket a szükségleteit akarja kielégíteni az is, aki kimegy a felvonulásra, és az is, aki nem; az is, aki kockakővel dobálja meg vagy sávval lövi arcon a másikat, és az is, aki némán nézi a menetet, és értetlenkedő arccal csóválja a fejét. A számunkra legképtelenebb, legelfogadhatatlanabb viselkedés is visszavezethető ezekre az elemi emberi szükségletekre: olyan banális dolgokra gondolok, mint az enni-aló, a pihenés, a nyugalom, a biztonság, az intimitás, az elfogadottság, az önmegvalósítás, a tisztelet és így tovább. A viselkedés csupán az ember felszíne. Demokrataként, liberálisként, keresztényként – vagy akár csak Birtalan Balázsként – mélyen hiszem, hogy a világ csak akkor válik élhetővé, ha nyitottak vagyunk arra, hogy a másik embernek a mienktől eltérő, számunkra adott esetben teljességgel elfogadhatatlan megnyilvánulása mögött is meglássuk az autonóm emberi érzések és szükségletek azon szintjét, ahol *valóban* igaz, hogy „minden ember egyenlő”. Ha valami, akkor ez a nyitottság termelheti ki azt a toleranciát, amely kész elfogadni a valódi *másságot* (és nem csak a „másság” fel-

iratú azonosságot), s egyúttal kiszelektálhatja végleg a társadalomból a szükségletek azon kielégítési formáit, amelyekre a társadalom nem akar igent mondani. E kategóriába én az intolerancia és az erőszak megnyilvánulásait sorolom.

Az előző gondolatmenethez persze hozzátartozik az is, hogy a fasizmus *eo ipso* megszólíthatatlan. Megszólíthatatlan, mert arctalan, személytelen. Egy véresszájú glossza szerzőjével, egy szélsőséges párt szélsőséges vezetőjével, egy kockakövet elhajító emberrel adott esetben lehet mélyen emberi párbeszédet folytatni, mert ezek hús-vér emberek, akiket ugyanolyan emberi szükségletek mozgatnak, mint mindenki mást. Azonban a *médiával*, a párt *ideológiájával*, illetve a *kockakőhajítással* nem lehet és nem szabad szót érteni. Ezen a ponton, elismerem, dichotóm – ha tetszik: kockafejű – a hozzáállásom: ahogy három nappal a felvonulás előtt a blogomban írtam: „A fasizmus a társadalomnak az a par excellence jelensége, amely semmilyen módon nincs alkupozícióban, amellyel nem lehet erőszakmentes kommunikációt folytatni. Azt csak eltiporni lehet – vagy eltiportatni általa. Harmadik lehetőség nincs. Sem a társadalomnak, sem az egyes embernek.”